

Diarienummer:
2009/20022-1

LANTMÄTERIMYNDIGHETEN	
Uppsala kommun	
Ink	2011 -02- 01
D.nr:	2001/70021

0380-P2011/3

Områdesbestämmelser för
**Tuna kyrkomiljö, prästgård
och del av Tuna by**
Uppsala kommun

LAGA KRAFT 2011-01-11

Handläggare: Dan Thunman / dan.thunman@uppsala.se

Telefon: 018-727 4632

UPPSALA KOMMUN
STADSBYGGNADSKONTORET
Postadress: 753 75 UPPSALA
Besöksadress: Stadshuset, Vaksalagatan 15

Telefon: vx 018 – 727 00 00
Fax: 018 – 727 46 61
E-post: stadsbyggnadskontoret@uppsala.se
Webbplats: www.uppsala.se

Flygfoto med bestämelseområdet markerat

KULTURMINNESLAGEN

Kyrkobyggnaden, kyrkotomten och begravningsplatsen är skyddade enligt 4 kap lag om kulturminnen m.m.

Inom eller i anslutning till området finns registrerade fornminnen. Samtliga fornminne som finns registrerade på Riksantikvarieämbetets informationssystem för fornminnen finns markerade på kartan. Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap lagen om kulturminnen m.m. (KML). Där framgår även att till varje fast forn lämning hör också ett så stort område på marken som behövs för att bevara forn lämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse.

NATURVÄRDEN

Delar av området väster om vägen mellan byn och kyrkan ingår i ett odlingslandskap med särskilda landskapsvärden. Intill prästgården samt väster om Tuna by finns värdefulla ängs- och betesmarker enligt Länsstyrelsens inventering. Områdenas avgränsningar redovisas i kommunens översiktsplan.

TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN

Gällande översiktsplan (ÖP) antogs av kommunfullmäktige 2006. Där framgår att landsbygdens kyrkomiljöer tillhör våra mest värdefulla kulturmiljöer men är samtidigt viktiga sockencentrum som ska kunna utvecklas. Vidare framgår att ny bebyggelse i direkt anslutning till kyrkan bör undvikas. Vid prövning av ny

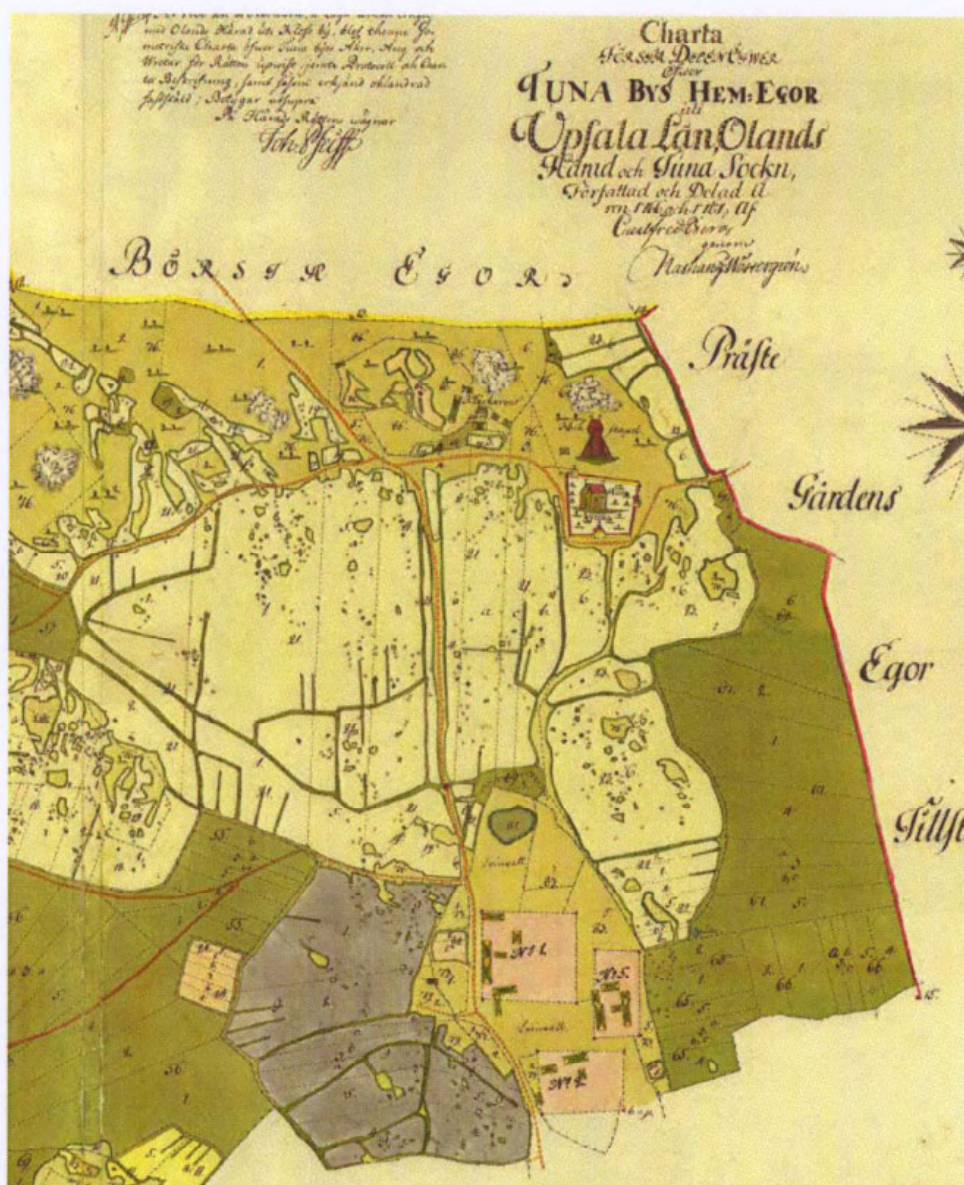
bebyggelse ska hänsyn tas till kyrkans placering och utformning i landskapet. För att fördjupa dessa frågor och skapa bättre underlag vid bedömningar i enlighet med Plan- och bygglagen föreslås i Översiktsplanen att områdesbestämmelser bör provas för huvuddelen av kommunens kyrkomiljöer med omgivande landskap. Även för ett begränsat och representativt urval av slotts-, herrgårds-, by- och torpmiljöer etc. bör områdesbestämmelser provas.

Byggnadsnämnden gav 2009 Stadsbyggnadskontoret i uppdrag att inleda arbetet med områdesbestämmelser för tio kulturmiljöer, bl a Tuna kyrkomiljö och del av Tuna by.

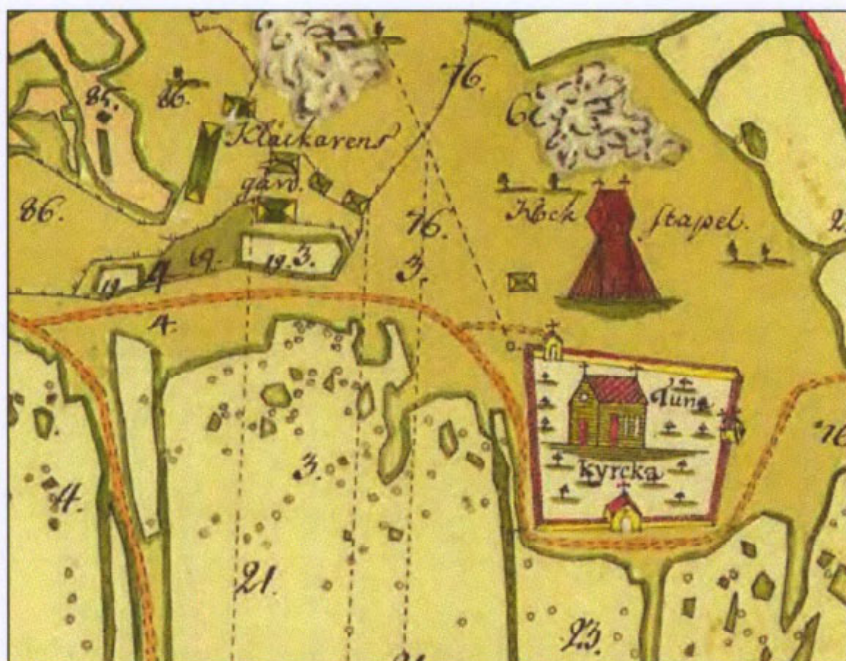
Uppsala läns kulturminnesvårdsprogram, *Bygd att vårda* och Upplandsmuseets kulturhistoriska bebyggelseinventering, *Almunge – Knutby kommun del samt Stavby och Tuna socknar* har varit vägledande för arbetet. Vidare har skriften *Kulturmiljöer i Uppsala kommun* fungerat som underlagsmaterial.

Tuna 1642. Kyrkan syns längst upp till höger på kartan och byn (A) med sina fem gårdar ligger strax söder denna. B, C och E = åker. G och H är ängsmark.
Källa: Lantmäteriet

Del av Tuna by och dess marker 1766. De mörkt gröna partierna utgör naturlig ängsmark som senare kom att plöjas upp och utgör numera åkermark. Förutom den större vägen, som fortfarande finns kvar så leder från byn en mindre stig/väg fram till kyrkogården och dess södra stiglucka. Stigen är sedan länge bortodlad. Källa: Lantmäteriet

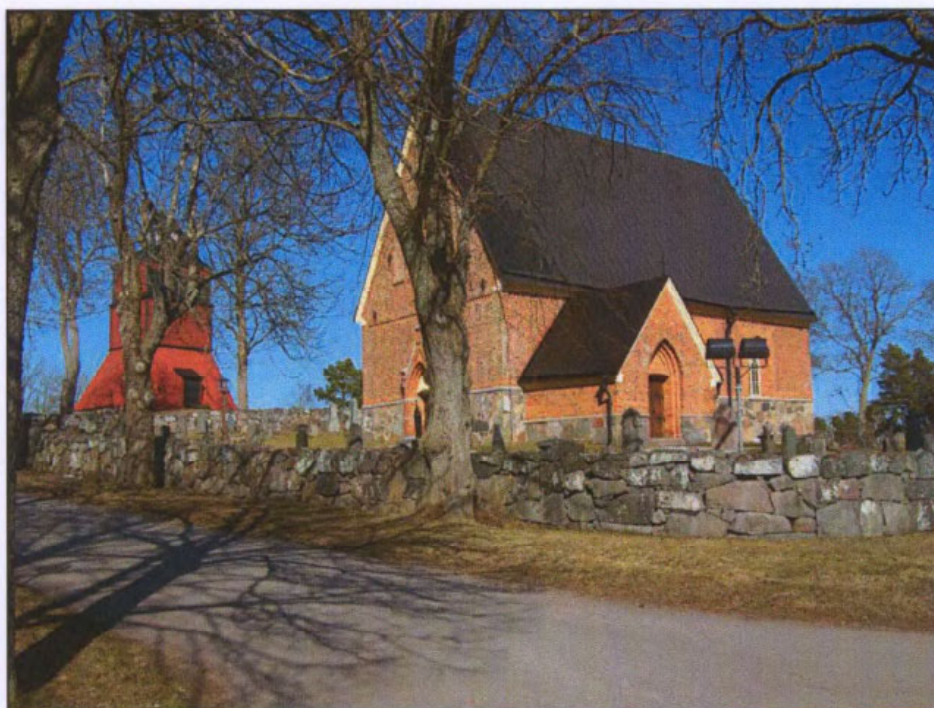
Tuna kyrka, klockstapeln och klockarens gård 1766. Den gamla vägsträckningen finns kvar idag. Väster om kyrkan finns åkermark som idag utgör en del av (nya) kyrkogården och söder om denna den uträtade vägen. Källa: Lantmäteriet

Järnvägen genom bygden

Som en följd av att den smalspåriga järnvägen mellan Faringe och Gimo drogs fram på 1920-talet tillkom Tuna stationssamhälle (Upplandstuna). Samhället anlades på Börsta bys marker men spåret kom även att dras över Tuna bys ägor. Järnvägstrafiken lades ner på 1960-talet och spåret är numera bortrivet. En banvaktarstuga finns kvar och stationsbyggnaden är ombyggd till bostadshus.

Skolor, folkrörelsebyggnader och ålderdomshem

Redan på 1750-talet inleddes skolverksamhet (för barn till bättre belevade) i Tuna by. Genom folkskolestadgan 1842 fick socknens skolundervisning mer fasta former och flera skolhus byggdes. På samma tomt som skolan från 1750-talet (Tuna 9:3) ligger idag f d småskolan som 1913 genomgick en omfattande ombyggnad och fick då sitt nuvarande tidstypiska utseende med faluröd fasspontpanelad fasad och brant tegeltäckt sadeltak. 1874 byggdes en skola nära kyrkan. Denna plockades ner och flyttades på 1920-talet norr om Prästgården och blev ålderdomshem. Ett nytt skolhus byggdes 1918-20 som i sin tur ersattes av den nuvarande skolan på 1980-talet. Under 1900-talet har även bebyggelsen väster om kyrkan expanderat med flera bostadshus och ett snickeri i skogsbrynet ovanför jordbruksmarken.

Tuna kyrka och klockstapel

Byggnaders placering och utformning

Det är inte bara kyrkan som är mycket gammal. Även det kringliggande landskapet har ett högt åldervärde som ska beaktas. Men framför allt är det upplevelsen av kulturlandskapet med kyrkan som centralgestalt som ska värnas och utvecklas.

Böndernas månghundraåriga brukande av jorden har skapat det öppna kulturlandskap som är av stor betydelse för kulturmiljöns upplevelsevärden. Ett fortsatt brukande av jordbruksmarken är därför av största betydelse för områdets karaktär. Byggnadsnämnden ser därför positivt på ett kontinuerligt utvecklande av jordbrukets fastigheter/byggnader. Uppförande eller större tillbyggnad av ekonomibyggnader för jordbruk eller därmed jämförliga näringar kräver inget bygglov. Men med anledning av områdets höga kulturhistoriska och upplevelsemässiga värden är det särskilt viktigt att dessa åtgärder planeras och genomförs på sådan sätt att dessa värden inte påverkas negativt. Stadsbyggnadskontoret erbjuder rådgivning i dessa frågor.

Kyrkobyggnaden har från söder alltid varit väl synlig i det öppna landskapet och har därför ett högt miljöskapande värde. Men även upplevelsen från kyrkogården av det kringliggande kulturlandskapet har kvaliteter som bör beaktas vid prövning av ny bebyggelse i området. De viktigaste utblickarna har markerats som siktsektorer på plankartan. Inom dessa bör inga nya byggnader tillkomma.

Vägarna i området har i vissa delar mycket gamla sträckningar och är tillsammans med trädalléer viktiga för upplevelsen av kulturlandskapet.

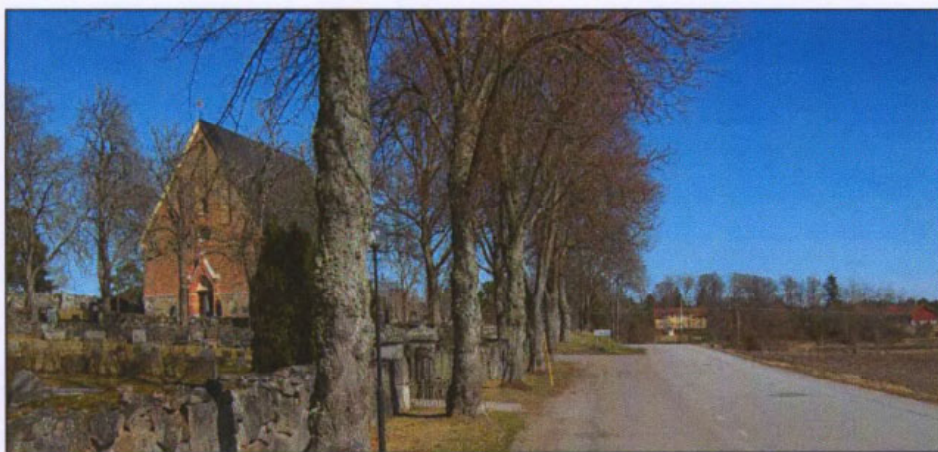
För att bevara och bygga vidare på Tunas karaktär ska ny bebyggelse placeras så att den ansluter till rådande bebyggelsemönster. Kyrkans dominerande roll i landskapsbilden ska särskilt beaktas. Ny bebyggelse ska utformas med särskild hänsyn till områdets egenart, se karaktärsbeskrivning. Terrassering av tomten bör undvikas. Ändringar av byggnader får inte förvanska dess karaktär eller anpassning till omgivningen.

Kyrkan och klockstapeln utgör ett dominerande inslag i landskap bilden norr om byn. Dessa och övrig bebyggelse ligger väl samlad och tydligt avgränsad från den lägre, flacka åkermarken.

Del av Tuna by. Gården på Tuna 5:2 har sin mangårdsbebyggelse högt belägen öster om vägen medan ekonomibyggnaderna (väster om vägen) ligger i anslutning till åkermarken.

Den visuella kontakten mellan kyrkan och prästgården är en kvalité. Prästgården har gul fasad medan övrig bebyggelse inom området har röda fasader.

Bygglovplikt

Förutom den generella bygglovplikten utgör bebyggelsen kring kyrkan, enligt beslut av Byggnadsnämnden 2005-05-12, *samlad bebyggelse*. Det innebär att bygglovpliken även omfattar mindre tillbyggnad av en- eller tvåbostadshus och komplementbyggnader. Genom dessa områdesbestämmelser tillkommer bygglovplikt för följande åtgärder:

- Ändring av tak- eller fasadmaterial på bostadshus och komplementbyggnader samt omfärgning till annan kulör.
- Rivning av bostadshus

Bygglovärenden som följer av den utökade lovplikten i dessa områdesbestämmelser kommer ej att debiteras.

PLANENS FÖRENLIGHET MED ÖP OCH MB

Översiktsplan

Områdesbestämmelserna är en uppföljning av intentionerna i Översiktsplan för Uppsala kommun (2010).

Miljöbalken

Planförslaget bedöms vara i överensstämmelse med miljöbalken 3 kap 1 § avseende markanvändningens lämplighet med hänsyn till beskaffenhet och läge, föreliggande behov och en från allmän synpunkt god hushållning.

Akt nr: 0380-P2011/3

HANDLINGAR

angående

OMRÅDESBESTÄMMELSER

för

**Tuna kyrkomiljö, prästgård och del av
Tuna by**

Antagen:2010-12-16

HANDLINGAR

Samrådshandlingar

Planhandling

- Plankarta med bestämmelser
- Planbeskrivning med illustrationer

Övriga handlingar

Under planarbetet har dessutom följande handlingar upprättats:

- Fastighetsförteckning*

Samrådshandlingarna finns tillgängliga på stadsbyggnadskontoret och på stadsbiblioteket. Samtliga handlingar finns att ta del av på Uppsala kommuns webbplats www.uppsala.se. Handlingar markerade med * finns dock inte på webbplatsen på grund av PUL (Personuppgiftslagen).

Fotografier: D Thunman

Medverkande

Områdesbestämmelserna har tagits fram av Stadsbyggnadskontoret. Historiska kartor har tagits fram av Upplandsmuseet.

OMRÅDESBESTÄMMELSERNAS SYFTE OCH HUVUDDRAG

Tuna kyrkomiljö har höga kulturhistoriska och upplevelsemässiga värden. Syftet med områdesbestämmelserna är att säkerställa dessa samt att skapa underlag för en bra dialog i plan- och byggfrågor som rör kulturmiljön och därmed tillgodose intentionerna med kommunens översiktsplan.

Det aktuella planområdet ingår i ett större område som i kommunens översiktsplan klassificerats som kulturhistoriskt värdefullt (U 40). Vid en precisering av dessa värden har kyrkomiljön, prästgården och Tuna by bedömts som miljöer som särskilt väl illustrerar områdets kulturhistoriska innehåll.

Områdesbestämmelserna innebär viss utökad lovplikt samt varsamhetskrav rörande nya byggnaders placering och utformning. Kommunen kommer inte att debitera lovärenden som aktualiseras till följd av den utökade lovplikten i dessa områdesbestämmelser.

Enligt Uppsala kommuns Miljöprogram, antaget av KF 2006-03-27, ska värdefulla kulturmiljöer såväl historiska som estetiska bevaras. Syftet med områdesbestämmelserna är att verka i denna riktning.

LÄGESBESKRIVNING SAMT MOTIV FÖR AVGRÄNSNING

Områdesbestämmelserna omfattar Tuna kyrkomiljö med prästgård samt del av Tuna by och det kringliggande öppna jordbrukslandskapet. Bebyggelsemiljöerna har höga miljöskapande värden där de ligger tydligt avgränsade i det mer öppna jordbrukslandskapet. Gränsen har dragits så att denna helhet kan uppfattas, bevaras och utvecklas. För att lyfta fram kyrkans miljöskapande roll i landskapsbilden har en viktig siktsektor redovisats på plankartan. Denna tar sina utgångspunkter från vägen vid Tuna by mot kyrkan .

OMRÅDETS FÖRUTSÄTTNINGAR

Områdets karaktär

Tuna kyrkomiljö ligger i en utpräglad jordbruksbygd. Bebyggelsen ligger väl samlad och tydligt avskild från den lägre åkermarken. Kyrkan, klockstapeln och de planterade lövträden har höga miljöskapande värden och ger platsen karaktär. Såväl kyrkan som kringliggande bebyggelse har röda fasader. Prästgården ligger något längre österut inbäddad i en parkliknande trädgård och har gul putsfasad med rött tegeltak. Tuna by ligger vackert belägen i en mer småbruten terräng med inslag av hagmarker. Äldre kartmaterial visar att landskapet och bebyggelsens placering har en mycket hög ålder. Dagens bybebyggelse karakteriseras av röda träbyggnader, tämligen fritt grupperade inom gamla bytomten. Varje gård har dock en genomtänkt placering av sina byggnader med mangårdsbyggnaden som central i anläggningen. Bostadshuset har sadeltak med rött tegel medan ekonomibyggnadernas tak uppvisar såväl lertegel som plåt.

Några nedslag i Tunas historia

Under medeltiden sker kraftiga förändringar i samhället. Bebyggelse organiseras i väl avgränsade byar. En ny religion, kristendomen, vinner med stöd av kungamakten snabbt inträde. Kyrkor byggs till en början som enkla träbyggnader som snart ersätts av rikt smyckade tempel i sten och tegel.

Tuna kyrka från 1200-talet och Tuna by ligger i en mycket gammal kulturbygd. Det rikliga fornlämningsbeståndet i trakten och det forntida namnet *Tuna* indikerar en central och viktig plats i bygden. Namnet antyder att en hednisk kultplats och möjligen också en tingsplats har funnits här. Det var vanligt att de kristna kyrkorna uppfördes i anslutning till de forntida kultplatserna. Platsen för kyrkan är strategiskt vald, centralt i sockens uppodlade delar och i gränstrakterna mellan två byar, Tuna och Börsta. För att kyrkklockorna skulle höras i hela socknen fick klockstapeln en något högre placering norr om kyrkan. På kartor från 1700-talet syns klockarens bostad väster om klockstapeln. Prästgården och dess ägor gränsar i öster till Tuna bys ägor. Den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes 1808-09. Strax intill ligger prästgårdens f d arrendatorsbostad. På en karta från 1600-talet syns även en väderkvarn i detta område.

Bebyggelse och ägor regleras för att lättare kunna beskattas. Böndernas ägor började redan under medeltiden att skiftas i bestämda, rättvisa former (solskifte). Detta resulterade i antingen välordnade radbyar eller mer oregelbundna klungbyar. Tuna by tillhör den senare kategorin och hade på 1600-talet fem gårdar.

Redan under järnåldern framträder stormanssläkter med omfattande jordinnehav. De utgör grunden för adeln som i slutet av 1200-talet erhåller skattefrihet mot skyldigheten att göra vapenplikt till häst. I Tuna socken ligger Hässelby som blev sätesgård redan under medeltiden.

Markerna skiftas

Genom arvsskiften och delningar hade böndernas åkertegar styckats upp i smala skiften, vilket medförde att byborna blev helt beroende av varandra vid plöj-

ning, sådd och skörd. Storskiftet genomfördes på flera håll under 1700-talet (Tuna by 1760-talet) men innebar inte särskilt stora förändringar i landskapet. Det blev i stället Laga skifte som skulle få betydelse i detta sammanhang. I Uppsala län genomfördes laga skiftet cirka 1850-80. Syftet från statens sida var att rationalisera jordbruket och underlätta införandet av nya bruksmetoder. Laga skiftet innebar i princip att byns ägor skiftades så att varje gård fick sina delar av marken i mer sammanhängande stycken att bruka och bebo. En omfattande nyodling förändrade landskapsbilden. Järnplogen gjorde det möjligt att plöja de sankare ängsmarkerna, vilket tillsammans med sjösänkningar och utdikningar av myrar gav ny mark att odla.

Vissa gårdar i byn fick flytta ut för att uppföras i anslutning till den tilldelade marken. De nya bostadshusen fick ofta en modernare utformning än de gamla parstugorna i byn. Husen började också rödfärgas och tegeltaken blev allt vanligare. Den gamla fyrkantsgruppering överges och bostadshus och ekonomibyggnader ges en friare terränganpassad placering.

Tuna by genomgick laga skifte 1853-62. Byn hade då sju bruksenheter. Tre av dessa fick utflyttningsskyldighet. Genom efterföljande utflyttning och sammanslagning har byn idag en betydligt glesare struktur.

Under 1900-talet bidrog traktorer, skördetröskor, slåttermaskiner m.m. till ett allt effektivare jordbruk. Jordbrukets expansion avbryts på 1940-talet. Den vidare utvecklingen har inneburit en koncentration till större enheter, ökad mekanisering och en omvandling av det gamla kulturlandskapet med dess mindre åkersystem, ängar och genom betning hävdade hagmarker till ett alltmera markerat produktionslandskap.

STADSBYGGNADSKONTORET

Uppsala i oktober 2010

Ulla-Britt Wickström
Planchef

Dan Thunman
Planerare/utredare

Beslutsdatum

Godkänd av byggnadsnämnden för:

- samråd 2010-06-03
- utställning 2010-10-21

Antagen av byggnadsnämnden: 2010-12-16

Laga kraft: 2011-01-11

